

INGLIZ TILI VA RUS TILINI IKKINCHI TIL SIFATIDA O'RGANISHDA PSIXOLINGVISTIKANING ROLI

Nabiyeva Nigora Ravshan qizi

Osiyo xalqaro universitei magistranti

Ilmiy rahbar: Avezov Olmos Ravshanovich

Annotatsiya: *Ushbu maqolada ingliz tili va rus tilini ikkinchi til sifatida o'rganishda psixolingvistikaning roli chet tilini muvaffaqiyatli o'rganishga ta'sir qiluvchi omillar ko'rib chiqiladi. Maqolada chet tilini o'rganishning uslubiy va psixologik jihatlarini muhokama qilinadi.*

Kalit so'zlar: *Chet tili, omil, motivatsiya, qobiliyat, to'siq, rus tili, ingliz tili, psixolingvistika.*

Аннотация: *В статье рассматривается роль психолингвистики в изучении английского и русского языков как второго, а также факторы, влияющие на успешность изучения иностранных языков. В статье рассматриваются методические и психологические аспекты изучения иностранного языка.*

Ключевые слова: *Иностранный язык, фактор, мотивация, способность, препятствие, русский язык, английский язык, психолингвистика.*

Abstract: *This article examines the role of psycholinguistics in learning English and Russian as a second language, factors influencing the successful learning of a foreign language. The article discusses methodological and psychological aspects of learning a foreign language.*

Keywords: *Foreign language, factor, motivation, ability, obstacle, Russian language, English language, psycholinguistics.*

KIRISH

Mamlakatimizda ta'lim sohasida amalga oshirilayotgan islohotlar bugungi kunda yoshlarning jahondagi eng ilimli yoshlar bilan bahslashga olishiga imkon yaratmoqda. Ayniqsa, insonshunoslik fanlaridan biri bo'lgan, inson ruhiyatining eng nozik qatlamlarigacha kirib boradigan va botiniy xatti-harakatlarni ilg'ab oladigan psixologiya fani rivojlanishi natijasida yosh avlodga ta'lim berish sifati kundan kunga oshib bormoqda. Barkamol avlod kamoloti g'oyasini turmushga tadbiq etish uchun istiqlolni dastlabki kunlaridanoq milliy ma'naviyat, milliy ta'lim va tarbiya muammolarini hal etishga jiddiy e'tibor qaratilmoqda. Ma'lumki, ta'lim – tarbiya ongning mahsuli va uning darajasi bo'lishi bilan birga, rivojini ham belgilaydigan omildir. Mamlakatimiz Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning mamlakatimiz fuqorolariga qarata "Innovatsiya – bu kelajak degani. Biz buyuk kelajagimizni barpo etishni bugundan boshlaydigan bo'lsak, uni aynan innovatsion g'oyalar, innovatsion yondashuv asosida boshlashimiz kerak" degan fikrlari zahirida yoshlarni keng intellektual salohiyatga ega qilishda ta'limning barcha sohalarida tub burilishlarni taqozo etadi.

ASOSIY QISM

Psixolingvistikaning asoschisi - Vilgelm fon Xumboldt edi, deb ayta olamiz. U nutq faoliyati g'oyasi va tilni jamiyat (bo'g'in) va inson o'rtasidagi bog'liqlik sifatida tushungan. So'nggi yillarda V. Xumboldtning tanlangan ikki jildining rus tilida chiqishi, V. I. Postovalovning V.Von Xumboldtning faoliyat kontseptsiyasiga bag'ishlangan monografiyasi nashr etildi.

V. fon Xumboldt shogirdi G. Shtaynthal, o'qituvchisidan farqli o'laroq, uning dialektikasida tilni jarayon sifatida ham, tayyor voqelik sifatida ham, odamning aqliy faoliyatining bir qismi va ijtimoiy hodisa sifatida ko'rib chiqqan - faqat til sifatida tushunilgan. G. Shtaythal til haqida shunday yozgan: "U dam oluvchi narsa emas, lekin davom etayotgan faoliyat ... Til mavjudlik, qurol singari emas, balki portlash kabi jarayondir". Shu bilan birga, u tilni faqat individual-aqliy shakllanish sifatida ko'rib chiqqan. G. Shtaythal individual nutq faoliyatining mexanizmini quyidagicha tushundi: Biz nutqda harakat qiladigan uchta nuqta: organik mexanika, aqliy mexanika va ifoda qilinadigan mavzu ... kontseptual yoki dunyoqarash mazmunini aniq ajratishimiz kerak. Nutqning maqsadi aqliy va organik mexanika yordamida tarkibni namoyish qilishdir.

Biz organik mexanikani organ sifatida, ruhiy mexanikani organist sifatida, tarkibni kompozitor sifatida tasavvur qilishimiz mumkin. Biz shuni ta'kidlaymizki, G. Shtaynthal uchun "konseptual tarkib" bu o'z-o'zini kuzatish (introspeksiya) orqali aniqlangan individual ong tarkibidir.

V. fon Xumboldtning yana bir izdoshi, rus tilshunosi Aleksandr Afanasyevich Potebnya, uning qarashlari bo'yicha unga G.Shteitaldan ko'ra yaqinroq bo'lgan.

To'g'ri, A.A.Potebnyanining nutqiy harakati G. Shtayntal singari eksklyuziv psixologik hodisadir, ammo til so'zga madaniy, ijtimoiy prinsipni kiritadi: Til fikrni ifoda etadi ... So'z orqali fikr idealizatsiya qilinadi va undan ozod qilinadi ... to'g'ridan-to'g'ri hissiy idroklarning ta'siri ... Til odamlarning taraqqiyoti uchun shartdir, negaki bu shaxsning fikrlash organidir.

XIX asr tilshunosligidagi yosh grammatik yo'nalish (G. Pol, K. Brugman va boshqalar) tilni jarayonlar yoki jarayonlarning birligi sifatida emas, balki "aqliy tasvirlar" yoki birlashmalar tizimi sifatida ko'rib chiqdilar. "Psixika ... individual psixologiyaning umumiy qonunlariga binoan" bitta ruhda sodir bo'ladi va til psixik hodisa bo'lganligi sababli, "barcha lingvistik ijod har doim individualdir, va (individual) psixologiya tilshunoslik uchun "huquqiy muhit" fanidir. Bundan tashqari, "nutqiy faoliyatning psixik tomoni, umuman, har qanday psixikani, to'g'ridan-to'g'ri, o'z-o'zini kuzatish orqali bilish mumkinligini anglatadi. Shteyintalning rus tilida asarlari deyarli yo'qligini inobatga olinishi kerak.

Buyuk tilshunos I.A.Baudouin de Kourtenay mutlaqo teskari pozitsiyani egalladi, buning uchun V. fon Gumboldt kabi, til (keng ma'noda) bir vaqtning o'zida "... faqat mavhum vaziyatda mavjud bo'lgan ma'lum komponentlar va toifalarning ma'lum bir majmuasi edi. ..." va "... insonning do'stona fe'l-atvoriga va uning ehtiyojlariga ... doimiy ravishda takrorlanadigan jarayon ... aloqada bo'lish (fikrlari) ... boshqa odamlarga".

Ilmiy faoliyatining boshida I.A.Baudouin fiziolog va psixolog I.M.Sechenovning materialistik tushunchasiga (o'z izdoshi, Qozon fiziologi N.O.

Kovalevskiy orqali) tayanib, hayotining ikkinchi yarmida V.Vundtning pozitsiyalariga suyangan va undan ilhomlangan "Eksperimental psixologiya" asarini yozgan. I.A.Baudouin psixolingvistikaning eng oldingi shaxslaridan biri sifatida qaraladi.

XX asr tilshunosligining asoschisi Ferdinand de Saussure aniq bir ajratilgan tilni mavhum supra-individual tizim, shaxsning funksiyasi sifatida lingvistik qobiliyat (fakulte du langage) (u ikkala toifani til tushunchasi yoki nutq faoliyati tushunchasida birlashtirgan) va nutq (parole) - individual. Ijtimoiy tizim sifatida til vositasi orqali til qobiliyatini amalga oshiradigan harakat deb tushungan. Afsuski, F. de Saussure tomonidan Jeneva universitetida o'qigan ma'ruzalarida kiritilgan tushunchalar tizimi kanonik matnda o'z aksini topgan vafotidan keyin nashr etilgan. Uning "Umumiy tilshunoslik kursi" soddalashtirilgan va buzilgan shaklda nashr etilgan va faqat 1950 yillarda tiklangan. Robert Godel tomonidan F. de Saussure konsepsiyasiga "shaxsning psixofiziologik nutqini tashkil etish" konsepsiyasini kiritgan. L.V.Sherba tushunchasi kiradi, bu esa "nutq faoliyati bilan birga ijtimoiy mahsulotdir". Ushbu "nutq faoliyati" – "nutq va tushunish jarayonlari". Va nihoyat, L.V.Shcherba "til tizimi" haqida gapirib, bu "... ma'lum bir ijtimoiy ahamiyatga ega ekanligini, ushbu ijtimoiy guruhning barcha a'zolari uchun yagona va hamma uchun majburiy bo'lgan, ushbu guruhning hayot sharoitida ob'ektiv ravishda berilganligini ta'kidlaydi. U psixolingvistikaning ichki yo'nalishi paydo bo'lishiga eng kuchli ta'sir ko'rsatdi.

XX asrning G'arbiy tilshunosligining nufuzli maktablari Praga maktabi, Amerika tavsiflash tilshunosligining turli maktablari, London maktabi hisoblanadi. Va nihoyat, maxsus lingvistik intizomni yaratuvchisi - tilning psixo- sistematikasi - fransuz tilshunosi G. Guillaumening ishi juda muhim o'rin egallaydi. G. Guillaume tilni "shaxs-shaxs" munosabatlari nuqtai nazaridan emas, balki tahlil qilishga ham alohida e'tibor qaratadi va munosabatlar nuqtai nazaridan "shaxs-dunyo (koinot)". Guillaumening so'zlariga ko'ra, aynan insonlarning bir-biri bilan aloqada bo'lishlari uchun "dunyo va har bir insonning munosabatlari" o'ta muhim hisoblanadi. (Gayom, 1992, p. 161). Shunday qilib, uning qarashlari "dunyoning qiyofasi" tushunchasiga yaqin edi.

Biz psixolingvistikaning oldingi ko'rinishiga murojaat qilamiz va ma'lum darajada bu ko'rinishni XIX asr oxiri - XX asrning birinchi yarmidagi psixologik g'oyalar bilan shartlashdik.

Biz ularning qisqacha tavsifini "geshtalt psixologiyasi" (Geshtalt - nemis tilidan olingan bo'lib "obraz") bilan boshlaymiz va ma'lum darajada M. Vert- Gamer, V. Koxler, K. Koffka kabi katta nomlar bilan ifodalanamiz. Klevin (birinchisi geshtaltizmga yaqin edi, lekin mustaqil pozitsiyani egalladi, ikkinchisi vaqt o'tishi bilan ortodoksal geshtaltizmdan uzoqlashdi): geshtaltistlar tajribalar dunyosi va tajribalar orqasida turgan jismoniy dunyoni baham ko'rdilar.

Ular, o'z navbatida, dunyoni ikki nuqtai nazardan ko'rib chiqdilar: qanday qilib fiziologik voqelik (miya jarayonlari) va ongning aqliy (fenomenal) haqiqati sifatida, ong esa dinamik bir butun sifatida tushuniladi. "Field", tahlil qilish birligi geshtalt deb hisoblangan - yaxlit majoziy struktura, uning tarkibiy sezgilarining yig'indisiga erishib bo'lmaydigan.

Biz uchun eng qiziqarli bo'lgan geshtaltistlarning ishi faqat yuqorida sanab o'tilgan olimlarga emas, balki oxir-oqibat psixologiyaning klassifikatsiyasiga aylangan olimlarga tegishli edi, ammo ikkinchi eshelyonning psixologlariga tegishli edi. Masalan, O.Niemeyer (Niemeyer, 1935) tajribalarida jumlaning idrok etishda uning grammatik tuzilishi boshidanoq, umuman, geshtalt kabi qayta tiklanishi ko'rsatilgan. Ammo O. Dittrich tomonidan bildirilgan g'oya ayniqsa muhimdir: "Nafaqat til, balki nutqni tushunish va tushunishning har bir alohida harakati oddiy emas, aksincha, o'ta murakkab psixofiziologik funksiyaga ega va bu nafaqat tilning butun qismiga, balki bularning barchasidan ustun bo'lishiga olib keladi. Turli qatlamlarda ishlaydigan, ularning har biri ko'rib chiqilayotgan har bir ish doirasida o'zining nisbiy qiymatiga ega deb aytadi. (Dittrich, 1925, S.25-26).

Keyinchalik bu g'oya aniq psixofiziologik asosga ega bo'ldi, xususan F.

Kainzning "Til qurilishiga qarshi" (Kainz 1957) yorqin asarida keltirilgan. Aytganday, O. Dittrich 1913 yilda psixologiyaning o'zi yoki tilshunoslik bilan (Dittrich, 1913) muvofiq kelmaydigan maxsus ilmiy intizomga ehtiyoj borligi (u buni "til psixologiyasi" deb atagan) g'oyasini bayon etgan. Rossiyada deyarli tilga olinmagan "Til psixologiyasi" nomli ko'p jildli asarning muallifi F. Kainz deyarli taniqli emas edi.

Xulq-atvor psixologiyasi ko'p jihatdan materialistik psixologiya bilan hamjihatlikda va u o'zining buyuk rus fiziologi I.P.Pavlov deb bilishi bejiz emas. U ruhiyatni o'rganishning faqat ob'ektiv usullarini tan oladi, ruhiyatni inson hayotining umumiy sharoitida o'z ichiga oladi va uni tashqi ta'sirlar va tananing fiziologik xususiyatlari tufayli ko'rib chiqadi. Bu masalada u bilan bahslashish qiyin edi. Ammo va'z qilish orqali psixologiya usullarining ob'ektivligi, xulq-atvor egalari ta'kidlashicha, agar psixikada biror narsa to'g'ridan-to'g'ri kuzatish va o'lchash imkoniyatiga ega bo'lmasa, unda bu "narsa" umuman yo'q. Chunki, odamni ob'ektiv o'rganishda, xulq-atvor, ong, tuyg'u, sezgi, tasavvur, iroda deb atash mumkin bo'lgan biron narsani ko'rmaydi, chunki u endi bu atamalar psixologiyaning asl hodisalarini ko'rsatadi deb o'ylamaydi ... Bu atamalarning barchasi chiqarib tashlanishi mumkin.

XULOSA

Tilshunoslik, psixologiya, fiziologiya, nutq patologiyasi, poetika va boshqa fanlar bir xil ob'ektga ega, deb hisoblanadi. Buning ma'nosi shuki, ularning barchasi bir xil individual hodisalar yoki individual ob'ektlarga tayanadi. Ammo ilmiy abstraksiya jarayoni ushbu fanlarning barchasida turlicha kechadi, buning natijasida esa biz turlicha abstrakt ob'ektlarni yaratamiz. Abstrakt ob'ekt deganda, "ta'riflanayotgan sohaga oid ob'ektli-real individual jarayonlar(voqealar, hodisalar)ni ta'riflash uchun zarur vositadar" tushuniladi. Yanayam aniqroq qilib aytadigan bo'lsak, ob'ektlarning abstrakt tizimi (yoki abstrakt ob'ektlar tizimi) deganda, mantiqiy modellarni birlashtiruvchi "extimoliy (modellashtiruvchi) talqinlarning xilma xilligi"ni tushunishimiz mumkin. Individual jarayonlar (voqea- hodisalar, ob'ektlar) bilan birga, ob'ektlarning abstrakt tizimi tushunchasi bilan umumlashtiriladigan, ma'lum bir nuqtai nazar asosida qurilgan modellarga ham ega bo'lamiz.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI;

1. Alyamkina E.A. Qobiliyat, mayl va iste'dodning o'zaro bog'liqligi va ularning universitet o'quv jarayonida rivojlanishi / Alyamkina E.A. // Psixolog. – 2015. – № 2. – С. 31-46.
2. Galskova N.D. Chet tillarni o'qitish nazariyasi. Lingvodidaktika va metodologiya / N.D.Galskova. – M.: Академия, 2008. – 336 с.
3. Yershova O.V. Universitet talabalarining o'quv faoliyatini nazorat qilish samaradorligini oshirish vositasi sifatida "motivatsiya" va "qiziqish" tushunchalari / O.V.Yershov // Высшее образование сегодня. – 2013. – № 8. – С. 79- 81.
4. Jerlygina A.V. Ona va chet tillarida erkin og'zaki birlashmalardagi farqlar / A.V.Jerlygina // Psixologiya i Psixotexnika. – 2010. – № 9. – С. 75-79.
5. Komochkina E.A. Nolingvistik universitetda chet tillarini o'qitish: tarix va zamonaviylik / E.A.Komochkin. – 2014. – № 7. – С. 30-37.
6. Medjidova K.O. Motivatsiya ilmiy tadqiqot predmeti sifatida / K.O. Mejidova // Психология и Психотехника. – 2012. – № 4. – С. 44-50.
7. Rivlina A.A. Ingliz tilining globallashuvi va ommaviy rus-ingliz ikki tilliligining shakllanishi / A.A.Rivlina // Cherepovets davlat universiteti axborotnomasi. – 2014. – № 4. Филологические науки. – С. 104–108.